

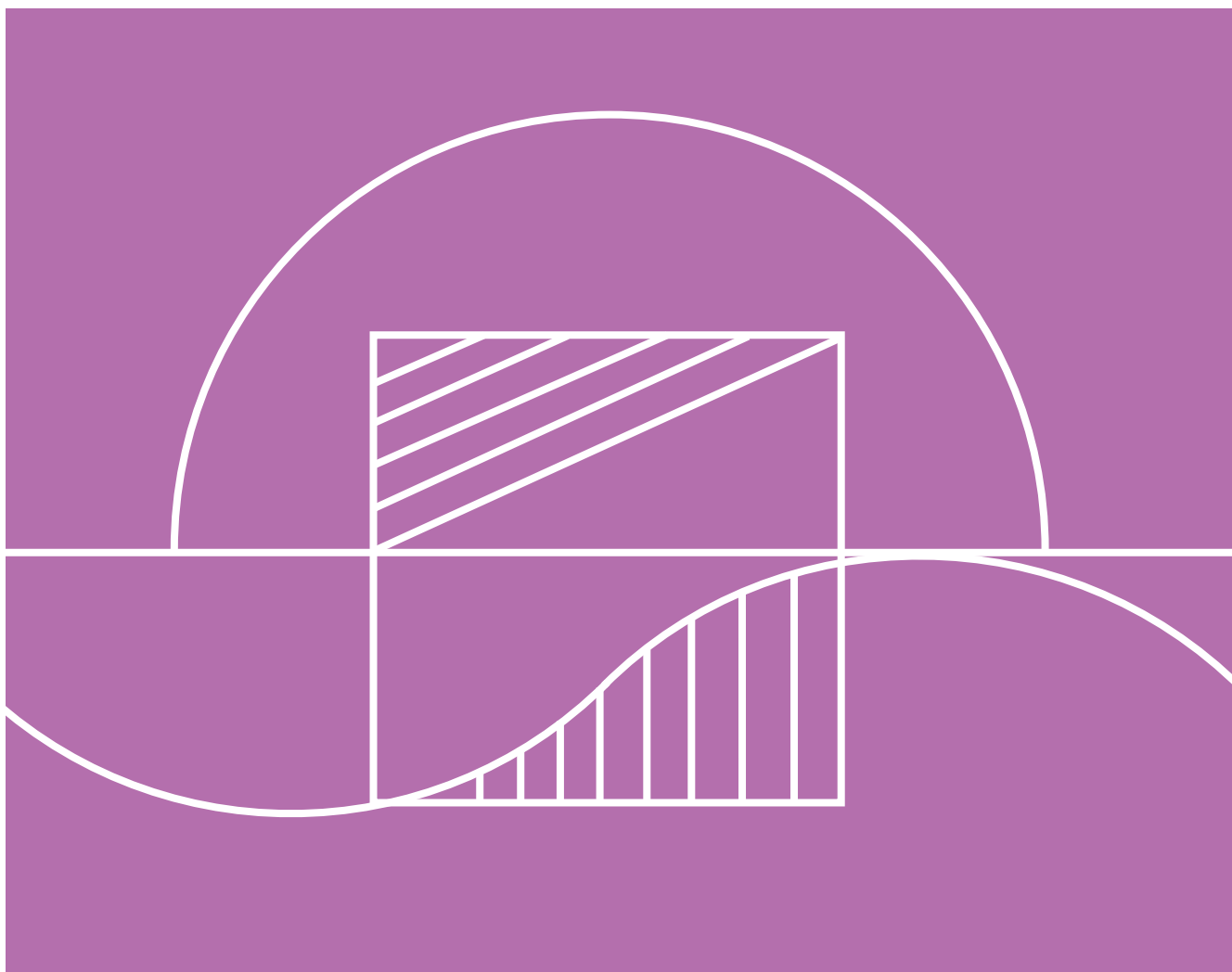
ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ; ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΕΓΧΟΥ, ΕΚΤΟΠΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΝΗΚΕΙΝ

Εύα Παπατζανή,

Δρ. Αστικής Γεωγραφίας και Μεταναστευτικών Σπουδών,
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) & Ερευνήτρια,
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ
ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ;
ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΕΓΧΟΥ, ΕΚΤΟΠΙΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΧΩΡΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΝΗΚΕΙΝ

Εύα Παπατζανή,

Δρ. Αστικής Γεωγραφίας και Μεταναστευτικών Σπουδών,
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) & Ερευνήτρια,
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν κείμενο¹ επικεντρώνεται στο ζήτημα της φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών άσυλο² στην Ελλάδα από το 2015, ένα ζήτημα που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε ευρύτερες διαδικασίες προσφυγικής εγκατάστασης και ένταξης. Το βασικό ερευνητικό, κοινωνικό και πολιτικό ερώτημα του παρόντος κειμένου είναι αν, σε ποιο βαθμό και πώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι τρόποι ανάπτυξης του πεδίου της φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών άσυλο διευκολύνουν - ή εμποδίζουν - τις προοπτικές της εγκατάστασης των προσφύγων/ισσών στον αστικό χώρο (εστιάζοντας κυρίως στην πόλη της Αθήνας).

Δύο εισαγωγικές επισημάνσεις είναι απαραίτητες: Πρώτον, προσεγγίζω πτυχές της «ένταξης» μέσα από την έννοια της «εγκατάστασης». Αυτό δεν οφείλεται μόνο στην εκτεταμένη ακαδημαϊκή και πολιτική κριτική που έχει δεχτεί η «ένταξη» ως έννοια, αλλά και στην αλλαγή εστίασης που επιτρέπει η «εγκατάσταση»: ενθαρρύνει τη σχεσιακή κατανόηση μιας δυναμικής διαδικασίας που περιλαμβάνει κρίσιμες, και συνήθως άτυπες, κοινωνικές και χωρικές σχέσεις, συνυφασμένες με τόπους της καθημερινής ζωής αλλά και σε πολλαπλές κλίμακες. Πιο συγκεκριμένα, ο όρος «εγκατάσταση» αναφέρεται τόσο στην πρόσβαση σε συγκεκριμένες υπηρεσίες, δικαιώματα, πολιτικές και διαδρομές (συμπεριλαμβανομένης της στέγασης, της εκπαίδευσης, της αγοράς εργασίας κ.λπ.), όσο και σε δυναμικές χωροκοινωνικές πρακτικές, συναντήσεις, αλληλεπιδράσεις και τρόπους κατοίκησης που σχετίζονται με συγκεκριμένους τόπους, επιτρέπουν στους/ις μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες να είναι μέρος δικτύων, να εξοικειώνονται με τον χώρο και να δημιουργούν και να αναπαράγουν σχέσεις κρίσιμες για την εδραίωση τάσεων του ανήκειν.

¹ Το παρόν κείμενο αντλεί εν μέρει από έρευνες που διεξήχθησαν πρόσφατα, ειδικότερα α) τη διδακτορική μου διατριβή με τίτλο «Γεωγραφίες της μεταναστευτικής εγκατάστασης και συναντήσεις με τη διαφορά στον αστικό χώρο: διαπραγματεύσεις κοινωνικών γειτνιασών και μικρο-διαχωρισμών στις γειτονιές της Αθήνας» που διεξήχθη στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) (2022), β) το ερευνητικό πρόγραμμα “TRAFIC, Transnational Figurations of Displacement” (Horizon 2020) που διεξήχθη στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (2019-2022), και γ) το ερευνητικό πρόγραμμα «Χωρο-κοινωνικές οριοθετήσεις και γειτνιασεις: Η στέγαση των προσφύγων στην Αθήνα, μεταξύ θεσμικών πολιτικών και καθημερινής ζωής» που υλοποιήθηκε στο ΕΜΠ (2020-2021).

² Η έννοια της «φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών άσυλο» (“asylum accommodation”) στοχεύει να περιγράψει το ευρύτερο πεδίο των πολιτικών, των πρακτικών και των εμπειριών φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών άσυλο όπως διαδραματίζονται γύρω από τις διαφορετικές μορφές, τύπους και τόπους φιλοξενίας και προσωρινής στέγασης. Η βασική αναφορά στους/ις αιτούντες/ούσες άσυλο βασίζεται στο γεγονός ότι αυτοί/ές αποτελούν τη θεσμική κατηγορία των ωφελούμενων και ότι οι πολιτικές φιλοξενίας είναι τμήμα του ευρύτερου συστήματος ασύλου. Παρ’ όλ’ αυτά, όπως αναφέρεται αργότερα στο κείμενο, η φιλοξενία των αιτούντων/ουσών άσυλο επηρεάζει ευρύτερες διαδικασίες προσφυγικής και μεταναστευτικής εγκατάστασης, μια οπτική που - μεταξύ άλλων - στοχεύει να αποσταθεροποιήσει τα αυστηρά όρια των διαφορετικών κατηγοριών (π.χ. αιτών/ούσα άσυλο, πρόσφυγας/ισσα, μετανάστης/τρια).

Δεύτερον, αποφεύγω μια (ευρέως διαδεδομένη) οπτική που επιμένει να αντιμετωπίζει την υποδοχή και την ένταξη των προσφύγων/ισσών ως αυστηρά ξεχωριστά πεδία και στάδια. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις επίσημες προσεγγίσεις και ταξινομήσεις της ΕΕ, των κρατών και των ανθρωπιστικών οργανώσεων, η φιλοξενία των αιτούντων/ουσών άσυλο θεωρείται ότι εντάσσεται στις ευρύτερες πολιτικές της «υποδοχής» και όχι της «ένταξης». Ωστόσο, οι πολιτικές και οι πρακτικές φιλοξενίας, το πού μένουν οι άνθρωποι και σε ποια χωροκοινωνικά πλαίσια και περιβάλλοντα εντάσσονται, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις ευρύτερες διαδικασίες εγκατάστασης και στις τάσεις ένταξής τους.

Έτσι, η φιλοξενία των αιτούντων/ουσών άσυλο έρχεται στο προσκήνιο ως ένα σημαντικό πεδίο έρευνας, όχι μόνο επειδή καθορίζεται από διάφορες θεσμικά και νομικά ορισμένες πολιτικές, ο αντίκτυπος των οποίων πρέπει να εξεταστεί, αλλά και επειδή ο αντίκτυπος αυτός επηρεάζει με συγκεκριμένους τρόπους τόσο τις τρέχουσες εμπειρίες όσο και τις μελλοντικές διαδικασίες εγκατάστασης και τροχιές ζωής. Επιπλέον, καθώς οι πολιτικές φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών άσυλο αποτελούν μέρος του ευρύτερου συστήματος ασύλου και υποδοχής που έχει δημιουργηθεί στην Ελλάδα βάσει κοινών οδηγιών της ΕΕ, η εστίαση σε αυτές μας επιτρέπει να σκεφτούμε την Ελλάδα όχι μόνο ως χώρα εισόδου ή διέλευσης αλλά ως ακρογωνιαίο λίθο του ευρύτερου ευρωπαϊκού συστήματος υποδοχής, μια προσέγγιση που δεν έχει ακόμη τύχει μεγάλης προσοχής. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η φιλοξενία των αιτούντων/ουσών άσυλο περιλαμβάνει διαφορετικούς τύπους καταλυμάτων: τους καταυλισμούς προσφύγων που δημιουργήθηκαν στην ηπειρωτική Ελλάδα από το 2015-16 αλλά και τα αστικά καταλύματα στις ελληνικές πόλεις μέσω του προγράμματος στέγασης ESTIA. Και οι δύο αυτές μορφές χρειάζεται να εξετάζονται, όχι ως ξεχωριστές περιπτώσεις, αλλά, αντίθετα, ως θεμελιώδη μέρη ενός ευρύτερου συστήματος που ανοίγει νέα ερωτήματα σχετικά με την εγκατάσταση των προσφύγων στη χώρα, σε σύγκριση με τις εμπειρίες του παρελθόντος.

Η στροφή στις πολιτικές φιλοξενίας

Μια τέτοια προσέγγιση για τη φιλοξενία και την προσωρινή στέγαση απαιτεί την πλαισίωσή της σε σχέση με τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης, και ιδίως τις προηγούμενες εμπειρίες εγκατάστασης μεταναστών/τριών. Από τη δεκαετία του 1990, η Ελλάδα και η Αθήνα έχουν αναδειχθεί τόσο ως τόποι εγκατάστασης όσο και ως τόποι διέλευσης για διαφορετικούς πληθυσμούς μεταναστών/τριών και προσφύγων/ εγκατάστασης όσο και ως

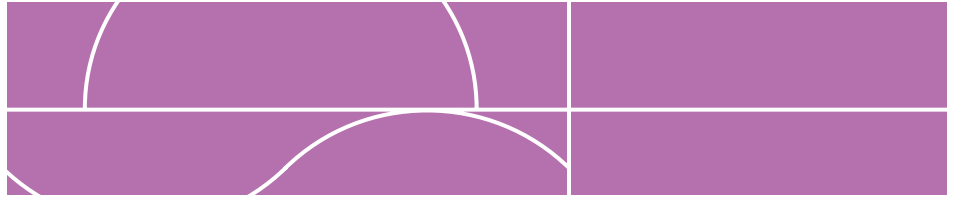

τόποι διέλευσης για διαφορετικούς πληθυσμούς μεταναστών/τριών και προσφύγων/ισσών. Μετανάστες/τριες από την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια (κατά τη δεκαετία του 1990), καθώς και από τη Μέση Ανατολή, την Αφρική και την Ασία (κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 2000), εγκαταστάθηκαν σταδιακά με δικά τους μέσα στην οικονομικά προσιτή αγορά ενοικίων των μεγάλων πόλεων, ελλείπει πολιτικών ένταξης και στέγασης. Αυτή η αυτό-εγκατάσταση, την ίδια στιγμή που αναπαρήγαγε τις άνισες συνθήκες στέγασης των μεταναστών/τριών, την επισφάλεια και τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, πραγματοποιήθηκε σε ένα χωρικό περιβάλλον που διευκόλυνε την εκδίπλωση άτυπων τάσεων ένταξης λόγω συγκεκριμένων ιστοριών αστικής ανάπτυξης³. Στην περίπτωση της Αθήνας, αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη διεύρυνση της κοινωνικής ανάμιξης και τη χωρική εγγύτητα της διαφοράς, την εγγύτητα του «άλλου». Τέτοιες συνθήκες έφεραν την ανάδυση καθημερινών διεθνοτικών επαφών και άτυπων τάσεων συγκατοίκησης και προώθησαν πρακτικές του ανήκειν και της γειτνίασης⁴, ιδιαίτερα κρίσιμες σε περιόδους όπου ο ρατσισμός και η ξενοφοβία - και οι εκδηλώσεις τους στον αστικό χώρο - ήταν σε έξαρση.

Τα έτη 2015-2016 αποτελούν σημείο καμπής, όχι μόνο σε σχέση με τις προσφυγικές μετακινήσεις αλλά και επειδή μόνο από τότε άρχισαν να υλοποιούνται συγκεκριμένες πολιτικές φιλοξενίας και (προσωρινής) στέγασης για μετανάστες/τριες (και πιο συγκεκριμένα αιτούντες/ούσες άσυλο) στην Ελλάδα, στο πλαίσιο της ευρύτερης διακυβέρνησης της υποδοχής των προσφύγων στην Ε.Ε. Μετά το κλείσιμο του «βαλκανικού διαδρόμου», την Κοινή Δήλωση Ε.Ε-Τουρκίας, την εφαρμογή της προσέγγισης Hotspot της ΕΕ και τον νόμο 4375/2016 για την υποδοχή, καθιερώθηκαν σταδιακά τρεις θεσμικοί τύποι φιλοξενίας και προσωρινής στέγασης, οι οποίοι συνδέθηκαν και με συγκεκριμένους τόπους στη χώρα: α) τα hotspots στα νησιά των ανατολικών συνόρων, β) οι καταυλισμοί στην ενδοχώρα που αρχικά ορίστηκαν ως Ανοικτές Δομές Προσωρινής Υποδοχής, και γ) το πρόγραμμα στέγασης ESTIA σε διαμερίσματα σε οικιστικές πολυκατοικίες στις ελληνικές πόλεις, για τους/ις πιο ευάλωτους/ες αιτούντες/ούσες άσυλο και αιτούντες/ούσες οικογενειακής επανένωσης. Σε αυτούς τους τύπους και τόπους φιλοξενίας, οι αιτούντες/ούσες άσυλο «τοποθετούνται» ανάλογα με το στάδιο της αίτησης ασύλου τους και μια σειρά άλλων κριτηρίων. Η τοποθέτησή τους αυτή, την οποία δεν μπορούν να επιλέξουν ή να ορίσουν επίσημα οι ίδιοι/ες, έχει άμεσο αντίκτυπο στις καθημερινές εμπειρίες τους όσο διαρκεί η εξέταση της αίτησης ασύλου τους.

³ Βαΐου, Ντ. κ.ά. (2007) *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονιές της Αθήνας*. Αθήνα: L-Press και ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας.

⁴ Vaiou, D. & Stratigaki, M. (2008) From 'settlement' to 'integration': informal practices and social services for women migrants in Athens. *European Urban and Regional Studies* 15 (2): 119-131.ou.

Απομόνωση, έλεγχος και εκτοπισμός

Αρκετές έρευνες έχουν ήδη μελετήσει πτυχές αυτού του αντίκτυπου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ. Από χωρική σκοπιά, οι εν λόγω έρευνες συμφωνούν ότι ο τρόπος με τον οποίο οι πολιτικές φιλοξενίας επηρεάζουν τις εμπειρίες και τις τροχιές των αιτούντων/ουσών άσυλο συνδέεται στενά με τα χωρικά χαρακτηριστικά του τύπου και του τόπου φιλοξενίας τους. Πιο συγκεκριμένα, οι καταυλισμοί στην ενδοχώρα έχουν ήδη αρχίσει να προσελκύουν την προσοχή στις επιστημονικές συζητήσεις για την περίπτωση της Ε.Ε. και της Ελλάδας, έστω και αν αυτό συνέβη αργότερα από την επέκταση της σχετικής συζήτησης για τα συνοριακά hotspots στα νησιά. Όπως έχει υποστηριχθεί, είναι τα χωροκοινωνικά χαρακτηριστικά της απομόνωσης και του διαχωρισμού σε μεγάλες αποστάσεις από τις τοπικές κοινότητες που συμβάλλουν στη λειτουργία των καταυλισμών της ενδοχώρας ως μηχανισμών και συστημάτων ελέγχου, περιθωριοποίησης και αποκλεισμού των διαμενόντων από ευκαιρίες ένταξης, σχέσεις και κοινωνικά δίκτυα. Σε πλήρη αντίθεση βρίσκεται το πρόγραμμα ESTIA που προσέφερε θέσεις φιλοξενίας στα κοινωνικά μικτά αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα την κατοίκηση των αιτούντων/ουσών άσυλο σε άμεση χωρική γειτνίαση με ντόπιους/ες και άλλους/ες ήδη εγκατεστημένους/ες μετανάστες/τριες⁵. Αυτή η χωρική εγγύτητα - ακόμη και αν δεν είναι επαρκής από μόνη της - είναι ζωτικής σημασίας για την προσφορά, αν όχι τη δημιουργία, των πρώτων προϋποθέσεων για διεθνοτικές συναντήσεις, αλληλεπιδράσεις και ανταλλαγές που μπορούν να οδηγήσουν σε άτυπες και καθημερινές τάσεις συμβίωσης σε ένα, κατά τα άλλα, εχθρικό πλαίσιο.

Εκτός από τις ιδιαίτερες χωρικότητες, αρκετοί νομικά καθορισμένοι κανόνες, κανονισμοί και περιορισμοί ισχύουν τόσο στους καταυλισμούς της ενδοχώρας όσο και στα διαμερίσματα του ESTIA, επηρεάζοντας τις βιωμένες εμπειρίες των αιτούντων/ουσών άσυλο και εντείνοντας πτυχές του αποκλεισμού τους από τόπους και δίκτυα. Μέρος αυτών των κανόνων έχει να κάνει με τον έλεγχο των καθημερινών πρακτικών και συμπεριφορών κατοίκησης. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του προγράμματος ESTIA, τέτοιοι κανόνες σχετίζονται με τους κανονισμούς λειτουργίας των διαμερισμάτων και περιλαμβάνουν την αποθάρρυνση των αιτούντων/ουσών άσυλο να δέχονται επισκέψεις από φίλους και συγγενείς ή να φιλοξενούν άλλους στα σπίτια τους. Άλλοι, σχετίζονται με τους εκτεταμένους περιορισμούς στην καθημερινή

⁵ Papatzani, E., Psallidaki, T., Kandyli, G., Micha, I. (2022) Multiple geographies of precarity: Accommodation policies for asylum seekers in metropolitan Athens, Greece. *European Urban and Regional Studies* 29 (2): 189-203. Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας.

κινητικότητα των αιτούντων/ουσών άσυλο που ισχύουν τόσο στους καταυλισμούς όσο και στο ESTIA. Σε αυτούς περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι απαγορεύσεις μη εξουσιοδοτημένων μετακινήσεων και μακροχρόνιων απουσιών από τους χώρους φιλοξενίας (ακόμα και σε περιπτώσεις απασχόλησης) και οι περιορισμοί μετακινήσεων των αιτούντων/ουσών μεταξύ διαφορετικών χώρων φιλοξενίας, , μετακινήσεων που μπορεί για παράδειγμα να έχουν στόχο τη διατήρηση κοινωνικών σχέσεων και δικτύων με φίλους ή συγγενείς⁶. Αυτοί οι περιορισμοί στη κινητικότητα μπορεί να εμποδίσουν τη διατήρηση και τη διεύρυνση των κοινωνικών δικτύων των αιτούντων/ουσών άσυλο, των πιθανών ευκαιριών απασχόλησης ή άλλων μελλοντικών διαδρομών εγκατάστασης, αναπαράγοντας την ακινητοποίηση στο σύστημα φιλοξενίας και, ως εκ τούτου, την *παρανομοποίηση* της κινητικότητας στην ενδοχώρα. Όπως ορίζει ο Νόμος 4636/2019, η ανυπακοή σε ορισμένους από αυτούς τους περιορισμούς μπορεί να οδηγήσει στον περιορισμό ή ακόμη και στον τερματισμό των υπηρεσιών υποδοχής στον/ην αιτών/ούσα άσυλο, συμπεριλαμβανομένης δηλαδή της προσωρινής στέγασης.

Αλληλένδετο με τον έλεγχο και την ακινητοποίηση στο σύστημα υποδοχής είναι και το στοιχείο του εκτοπισμού. Η έννοια του εκτοπισμού δεν αφορά μόνο στη μετακίνηση ατόμων που έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις χώρες καταγωγής τους. Μπορεί επίσης να αναφέρεται στην αναπαραγωγή αλλά και την παράταση της περιθωριοποίησης και της μη-κινητικότητας, μέσα από τις εμπειρίες υποδοχής και φιλοξενίας ακόμη και στις ευρωπαϊκές λεγόμενες “χώρες υποδοχής”, όπως έχει δείξει η έρευνα⁷. Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο εκτοπισμός αναπαράγεται μέσω μιας σειράς τόσο θεσμικών όσο και *ad hoc* πρακτικών και εξελίξεων που έλαβαν χώρα από το 2016 και μετά και καθόρισαν τις εμπειρίες των προσφύγων/ισσών. Μπορεί να προκύπτει, για παράδειγμα, σε περιπτώσεις αναγκαστικής απομάκρυνσης από συγκεκριμένο καταυλισμό ή διαμέρισμα ESTIA, παρά το δικαίωμα του/ης αιτούντα/ούσας άσυλο σε παροχές φιλοξενίας, κάτι που μπορεί να συμβεί συνήθως για διαχειριστικούς, διοικητικούς ή άλλους λόγους, με τρόπο που τους/ις αποκόπτει από σχέσεις και χώρους με τους οποίους έχουν ήδη εξοικειωθεί. Ο εκτοπισμός ενεργοποιείται εκ νέου και σε

⁶ Papatzani, E., Hatziprokopiou, P., Vlastou, F., Siotou, A. (2022) On not staying put where they have put you: mobilities disrupting the socio-spatial figurations of displacement in Greece. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48 (18): 4383-4401.

⁷ Kandyli, G. (2019) Accommodation as displacement: notes from refugee camps in Greece in 2016. *Journal of Refugee Studies* 32 (Special Issue 1): i12-i21 και Hatziprokopiou, P., Papatzani, E., Pastore, F., Roman, E. (2021) ‘Constrained mobility’: a feature of protracted displacement in Greece and Italy. *Forced Migration Review* 68: 59-62.

περιπτώσεις αναγκαστικής -ή ακόμη και έμμεσης- απομάκρυνσης από την αυτόνομη διαβίωση προς τους επίσημους χώρους φιλοξενίας, όπως συνέβη για παράδειγμα με τη ρύθμιση για την παροχή του χρηματικού βοηθήματος στις αρχές του 2019: πλέον μόνο όσοι/ες διαμένουν σε επίσημους χώρους φιλοξενίας (καταυλισμούς ή διαμερίσματα ESTIA) θα δικαιούνταν το χρηματικό βοήθημα – όσοι/ες ζούσαν με δικά τους μέσα και βάσει των δικών τους επιλογών εγκατάστασης έπρεπε να εγκαταλείψουν τους προηγούμενους χώρους διαμονής, καθώς και τις σχέσεις και τα δίκτυα τους, και να μετακινηθούν σε επίσημους χώρους φιλοξενίας, προκειμένου να μην αποκλειστούν από την χρηματική βοήθεια. Ο εκτοπισμός, μαζί με την επισφάλεια και την περιθωριοποίηση, επανεμφανίζεται επίσης μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας ασύλου, ακόμη και στην περίπτωση μιας θετικής απόφασης ασύλου: οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες υποχρεούνται να εγκαταλείψουν τους χώρους φιλοξενίας τους ένα μήνα μετά την απόφαση επί της αίτησής τους, κάτι που μπορεί να τερματίσει τις εν εξελίξει διαδικασίες κοινωνικής και χωρικής τους ένταξης.

Το κλείσιμο του καταυλισμού του Ελαιώνα στην Αθήνα και ο τερματισμός του προγράμματος ESTIA, και τα δύο το 2022, αποτελούν σχετικά παραδείγματα. Και οι δύο εξελίξεις χαρακτηρίστηκαν από την αναγκαστική απομάκρυνση ανθρώπων από υπηρεσίες (π.χ. εκπαίδευση), ευκαιρίες απασχόλησης, δραστηριότητες αναψυχής και ελεύθερου χρόνου, χώρους και δίκτυα με τα οποία είχαν αρχίσει να οικοδομούν σχέσεις οικειότητας. Επιπλέον, και οι δύο οδήγησαν στη μεταφορά των αιτούντων/ουσών άσυλο και προσφύγων/ισσών, με αποτέλεσμα είτε την αναγκαστική τοποθέτησή τους σε άλλους -ακόμη και απομακρυσμένους- καταυλισμούς της ενδοχώρας, είτε την έλλειψη στέγης, ανοίγοντας νέους κύκλους περιθωριοποίησης. Ο τερματισμός του ESTIA, ειδικότερα, ανέδειξε και ένα διακύβευμα που υπήρχε ήδη από τον σχεδιασμό του προγράμματος: Ένας από τους αρχικούς στόχους του σχεδιασμού του ESTIA ήταν να μην «επιβαρυνθούν» συγκεκριμένες αθηναϊκές γειτονιές που ήδη παρουσίαζαν σημαντικά επίπεδα μεταναστευτικής εγκατάστασης⁸. Ένα από τα επιχειρήματα για τον τερματισμό του προγράμματος, σύμφωνα με το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, ήταν η «αποσυμφόρηση» των αστικών κέντρων. Η διατήρηση της προσέγγισης της φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών άσυλο (και ευρύτερα ίσως και της στέγασης των προσφύγων/ισσών) ως «βάρος» ή ως κάτι που προκαλεί «συμφόρηση» τις αστικές κοινωνίες αποκαλύπτει τα βαθύτατα θεσμικά όρια και όρια διακυβέρνησης και πολιτικής βούλησης για τη δημιουργία σοβαρών προοπτικών εγκατάστασης και ένταξης.

⁸ Παπατζανή, Ε. (2020) Η γεωγραφία του προγράμματος στέγασης αιτούντων άσυλο 'ΕΣΤΙΑ' στην Αθήνα. Στο Μαλούτας Θ., Σπυρέλλης Σ. (επιμ.) Κοινωνικός Άτλαντας της Αθήνας. Ηλεκτρονική συλλογή κειμένων και εποπτικού υλικού, <https://bit.ly/2U14f1H>

Από την φιλοξενία προς την εγκατάσταση: ανοιχτά ερωτήματα

Αυτό που φέρνει στο προσκήνιο αυτή η ανάλυση, είναι ότι η τρέχουσα διακυβέρνηση της μετανάστευσης και του ασύλου, το σύστημα υποδοχής και οι συγκεκριμένες πολιτικές φιλοξενίας, όπως έχουν καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια, αναπαράγουν τον έλεγχο, την επισφάλεια, την περιθωριοποίηση και τον εκτοπισμό, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο την καθημερινότητα των προσφύγων/ισσών στην Ελλάδα. Ο εκτοπισμός νοείται ως μια διαδικασία αποσύνδεσης από οικείους τόπους, τοπικές κοινωνίες, σχέσεις και δίκτυα, ως μια καθημερινή ενσώματη χωροκοινωνική συνθήκη και διαδικασία που διαρρηγνύει τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και τόπων και μετασχηματίζει - συνήθως βίαια - πτυχές της εγκατάστασης και της κατοίκησης. Επιπλέον, οι τρέχουσες τάσεις αποκλεισμού και εκτοπισμού που παράγονται μέσω των πολιτικών υποδοχής και φιλοξενίας επηρεάζουν τις μελλοντικές διαδρομές εγκατάστασης και ένταξης των προσφύγων/ισσών. Αυτό επιτυγχάνεται με νέο τρόπο συγκριτικά με προηγούμενες διαδικασίες της μεταναστευτικής εγκατάστασης στην Ελλάδα: αναδύεται ένα παράδοξο σύμφωνα με το οποίο πριν από τρεις δεκαετίες, ελλείψει θεσμικών πολιτικών στέγασης ή φιλοξενίας, οι μετανάστες/τριες και οι πρόσφυγες/ισσες κατάφεραν να βρουν το δρόμο τους προς την εγκατάσταση και την άτυπη ένταξη στην πόλη, ενώ σήμερα, είναι οι ιδιαίτερες πτυχές των επίσημων πολιτικών φιλοξενίας και προσωρινής στέγασης που εμποδίζουν το ξεδίπλωμα ευρύτερων τάσεων εγκατάστασης και ένταξης.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι οι διαδικασίες εκτοπισμού, ελέγχου και περιθωριοποίησης εκτυλίσσονται χωρίς αμφισβήτηση. Αντίθετα, οι πρόσφυγες/ισσες αναπτύσσουν μια σειρά από πρακτικές για να αντιμετωπίσουν -και να υπερβούν- την ακινητοποίηση και τον εκτοπισμό, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά. Σε αυτές περιλαμβάνονται άτυπες πρακτικές κατοίκησης έξω από το επίσημο σύστημα φιλοξενίας, η οικειοποίηση των διαμερισμάτων τους και οι προσπάθειες δημιουργίας ενός σπιτιού, η δημιουργία (διεθνοτικών) σχέσεων με ντόπιους/ες ή ήδη εγκατεστημένους/ες μετανάστες/τριες και πρόσφυγες/ισσες, μια ποικιλία διατοπικών κινητικοτήτων που τους επιτρέπουν να καλύπτουν καθημερινές ανάγκες επιβίωσης αλλά και κοινωνικές ανάγκες, καθώς και οι αγώνες κατά των εξώσεων και των επιβεβλημένων μετεγκαταστάσεων, μεταξύ πολλών άλλων. Σε αυτές τις άτυπες πράξεις, πρακτικές και σχέσεις θα στηριχθεί ενδεχομένως το διακύβευμα της εγκατάστασης και της ένταξης των προσφύγων/ισσών τα επόμενα χρόνια.

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

** Η παρούσα δημοσίευση εκφράζει τις απόψεις
του συγγραφέα και δεν εκφράζει απαραίτητα ή
και στο σύνολό της το ΕΝΑ*

